

MEILLÄ KOTONA

Puhuttu, sivuutettu, vaiettu perheessä

KATRIINA
JÄRVINEN

ATENA

© Katriina Järvinen ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava

Jyväskylä

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-49615-1

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Sisällys

Aluksi	7
Tavoitteena tavallinen perhe	13
Me ollaan me – mutta ketkä me?	41
Oikeanlainen ja vääränlainen perhe	69
Missioperhe	97
Mikä tekee meistä meidät	109
Virtahepoja ja muita kutsumattomia vieraita olohuoneessa	133
Puhuttu, sivuutettu, vaiettu perheessä	155
Lopuksi	179
Epilogi	181
Kiitos	187
Lähteet	188

Aluksi

Ohitan usein kotini lähellä urheilukentän, jossa pidetään juniorien jalkapallotreenejä. Kentän laidalla seisoo kymmeniä vanhempia. He tuntuvat olevan elämän ytimessä: työnantaja sanelee heille päivän ohjelman ja lapsista huolehtiminen täyttää vapaa-ajan. Uskon heidän pitävän perhettään annettuna ja itsestään selvänä, oli se sitten ydinperhe tai jokin muu kokoonpano. Kentän laidalla he eivät ehkä mieti elämän tarkoitusta, vaan sitä, jaksavatko laittaa pesukoneen pyörimään vielä illalla ja pitäisikö vastata työmeiliin, kun lapset on saatu nukkumaan.

Heitä katsellessani muistan omat intensiiviset vuoteni koulua käyvien ja harrastavien lasten äitinä. Silloin ajatus perheestä oli minullekin itsestään selvä. Me ollaan me, meidän perhe: minä, mies ja kaksi tytärtämme. Elämän tärkein asia oli huolehtia heistä ja pysyä yhdessä. Oli myös tärkeää tehdä työtä, jotta lapset saivat edes jollain lailla taloudellisesti turvatus lapsuuden ja me aikuiset pääsimme toteuttamaan itseämme ollaksemme sitten parempia vanhempia kotona. Parisuhde rullasi intensiivisen perhe-elämän rinnalla. Energia meni arjen pyörytykseen. Elämän ydin oli siinä.

Opetin noihin aikoihin Avoimessa yliopistossa. Eräällä luenolla kerroin opiskelijoille, että olemassaolon ongelmani olivat kadonneet saatuani lapsia. Uskoin löytäneeni totuuden. Ajattelin sitä jonkinlaisena yleisenä ratkaisuna individualismin

ongelmaan: hankkia jälkeläisiä ja huolehtia heistä. Eräs viisikymppinen naisopiskelija esitti arvoituksellisesti hymyillen vastaväitteen: ”Eksistentiaaliset ongelmat tulevat vielä takaisin, odotahan vain.”

Kommentti jäi mieleeni, vaikka en sitä silloin ymmärtänyt. Muutaman vuoden kuluttua oivalsin keski-ikäisen opiskelijan olleen oikeassa. Aloin tajuta, että perhearkeen saattoi paeta itseään vain muutamaksi vuodeksi. Sen jälkeen sieltä pakotettiin ulos. Lapset alkoivat elää omaa elämäänsä. He olivat ikään kuin traaginen lahja, joka annettiin ja otettiin sitten pois. Vaikka he elivät sydämessä, heille ei enää tarvinnut hankkia lempijugurttia jääkaappiin tai miettiä, mahtuivatko viimevuotiset talvikengät jalkaan.

Tämän oivalluksen aikoihin mieleeni pulpahti usein laulu ”Sinun lapsesi eivät ole sinun lapsiasi”. Sen alkuperäiset sanat ovat Kahlil Gibranilta, ja Suomessa siitä on Kristiina Halkolan esittämänä tullut poliittinen laulu. Annikki Setälän kääntämät sanat voi kuitenkin lukea myös muistutuksena lasten lyhytaikaisesta käväisystä elämässämme.

Sinun lapsesi eivät ole sinun lapsiasi.

He ovat itseensä kaipaavan elämän tyttäriä ja poikia.

He tulevat sinun kauttasi, mutta eivät sinusta,

ja vaikka he ovat sinun luonasi, he eivät kuulu sinulle.

[...]

Sinä olet jousi, josta sinun lapsesi lähtevät kuin elävät nuolet.

Kun taivut jousimiehen käden voimasta,

taivu riemulla.

Tässä kirjassa olen syvällä eksistentiaalisten kysymysten ytimessä. Olen ollut jousi, josta lapseni ovat singahtaneet kohti

omia unelmiaan. Niin lasten meidän kulttuurissamme oletetaan tekevän. Jos niin ei olisi tapahtunut ja jos edelleen ostaisin jugurttia lapsilleni, en olisi vajonnut miettimään tämän kirjan teemoja: Keitä perheeseen eri elämänvaiheissa kuuluu, mikä perhe oikeastaan edes on ja mistä perheyhteys syntyy? Entä mistä syystä se katkeaa?

* * *

Väestöliiton perhebarometreista ja eri alojen tutkimuksista ilmenee, että ihmiset liittävät perheeseen sellaisia määreitä kuin läheisyys, vastuu muista, yhdessä oleminen, henkinen tuki, huolenpito, hoiva ja ihmissuhteiden aitous. Kun jokin suhde ymmärretään perhesuhteeksi, se saa muita ihmissuhteita vahvemman aseman niin omassa kuin muiden mielessä. Perhe velvoittaa. Perheenjäseniä autetaan, heidän kanssaan vietetään juhlapyyhiä, ja huonot välit perheessä kuormittavat usein enemmän kuin muissa ihmissuhteissa.

Perheestä puhutaan kuin se olisi jokin ikuisesti samana pysyvä ihmisryhmä. Kuitenkin jo aivan tavanomaiseen elämänskaareen kuuluu lapsuudenperhe ja aikuisuuden ”oma” perhe. Niiden kokoonpano muuttuu lasten itsenäistyessä ja vanhemman tai muun perheenjäsenen kuollessa. Erot ja niissä muotoutuvat uudet perheet lisäävät monimuotoisuutta. Perheenjäsenet voivat myös ajautua välirikkoihin, jolloin koko perhemuodostelma päättyy liikkeeseen. Perhesuhteista ja perheen rajoista käydään neuvottelua, kun mietitään, keitä kutsutaan perhejuhliin ja ketkä mahtuvat samaan kuvaan.

Perhe on kuin ameeba, joka supistuu ja laajenee. Se voi myös lopulta kadota kokonaan, jos jälkeläisiä ei synny. Toinen vertauskuva perheelle löytyy matematiikan joukko-opista, jota

taannoin opetettiin koulujen alaluokillakin. Perheenjäsenet ovat kuin alkioita, jotka voivat kuulua useampaan joukkoon. Nämä joukot itsessään voivat olla jonkin toisen joukon alkioita. Ne leikkaavat toisiaan, ja niihin tulee ja niistä katoaa alkioita, siis perheenjäseniä. Kuvio voi olla ulkopuoliselle hyvin monimutkainen, mutta sisällä oleville on kysymys usein vain ihmis-suhteista, joista jotkut ovat tärkeämpiä kuin toiset.

Sanana perhe vaikuttaa neutraalilta, mutta todellisuudessa sillä linjataan myös yleisesti hyväksyttävää ja tavoiteltavaa elämää. Perhe-sana on joillekin kipeä, toisille yhdentekevä ja kolmansille täynnä rakkautta. Kaikki eivät halua lapsia tai edes kumppania. Toisaalta moni jää tahtomattaan niitä vaille. Jotkut elävät lapsuutensa lastenkodissa tai repaleisessa perheessä. Ihmisten välille ei aina synny luottamusta ja yhteyttä, ja siihen on monia syitä.

* * *

Kokemus perheestä alkaa muotoutua jo varhaislapsuudessa. Se rakentuu arkisista käytännöistä: Mitä perhe tekee yhdessä ja millä tavalla. Mistä perhe puhuu, mitä se arvostaa, miten ratkaisee jännitteitä? Vertailu muihin perheisiin luo ihmiselle vähitellen käsityksen ”meidän perheestä”. Tätä hiljaista tietoa kutsun tässä kirjassa perhekulttuuriksi. Usein sitä on kaikessa itsestäänselvyydessään ja samalla hämäryydessään vaikea kuvailla ulkopuolisille. Siksi perheet saattavat kertoa itsestään tarinaa. ”Meidän perheessä arvostettiin vain kovaa työntekoa.” ”Me oltiin meluisa italialaistyyppinen perhe.” ”Meillä kotona elämä pyöri äidin tunnetilojen ympärillä.”

Kaikki perheenjäsenet eivät välttämättä ole samaa mieltä muodostamastaan perheestä. Toiset solahtavat siihen hel-

pommin kuin toiset. Jotkut rikkovat perheen ääneen sanottuja tai julkilausumattomia normeja ja voivat tulla torjutuiksi. Lapsuudenperheen pitkät jäljet näkyvät monella tavalla myös aikuisuuden perheessä ja muussa elämässä. Yksi haluaa servettejä myöten samanlaisen joulun kuin lapsuudenperheessä. Toiselle muistot ovat niin kivuliaita, että hän sivuuttaa joulun kokonaan.

Historioitsija John Gillisin mukaan kaikilla ihmisillä on ideaaliperhe ja todellinen perhe. Todellisessa perheessä on usein erilaisia ihanteellisen mielikuvan rikkovia elementtejä. Sosiologi George Simmel kutsuu niitä perheeseen tunkeutuviksi ”muukalaisiksi”. Ideaaliperhettä uhkaava muukalainen voi olla esimerkiksi perheeseen liittyvä sopimaton jäsen, kuten lapsen seurustelukumppani tai vanhemman uusi puoliso. Tasa-painoa voi järkyttää myös perheenjäsenen päihdeongelma, luonnehäiriö, sairaus, talousahdinko tai perheenjäsenen identiteetin muuttuminen toiseksi. Jopa nuoremman polven – niin sanotun terapiasukupolven – kaikesta puhumisen vaatimus voi muodostua uhaksi perhekulttuurille. Vanhemmat eivät välttämättä ymmärrä, mistä ja miksi pitäisi puhua.

* * *

Tässä kirjassa käsittelen kokemuksia, joille vallitsevassa perhekeskustelussa ei tunnu aina olevan sanoja. Vaikeasti sanoiksi taipuvilla asioilla viitataan ensinnäkin epäselviin tilanteisiin ja suhteisiin, joissa perhe muuttuu lasten aikuistumisen, erojen, uusien liittojen, kuolemien ja välirikkojen takia. Toiseksi kuvailen perheyhteyden kokemusta: sitä mikä erottaa oman perheen muista perheistä. Kolmanneksi viitataan puhumattomiin asioihin ja sellaisiin ongelmiin, joita kutsutaan virtahevoiksi

olohuoneissa. Pohdin, onko kaikesta tarpeen puhua vai voiko vaikeneminenkin olla viisautta.

Hyödynnän kirjassa myös kaunokirjallisuutta ja sellaista tutkimusta, jossa perhe nähdään erilaisina suhdemuodostelmina – ei helposti määriteltävänä pysyvänä kokoonpanona. Kirja ei kuitenkaan ole kannanotto minkään perhemuodon puolesta eikä mitään perhemuotoa vastaan. Haluan saada lukijan miettimään omaa perhettään ja suhdettaan perheinstituutioon, jonka vaikutus on painava niin yksilön elämässä kuin yhteiskunnassakin.

Perheiden kirjo on valtava. Tässä kirjassa voin avata vain pienen kurkistusluukun niiden moninaisuuteen. Havainnollistaakseni tärkeitä teemoja olen haastatellut kirjaan neljätoista ihmistä, jotka ovat valikoituneet mukaan siitä syystä, että heillä on ollut herkkyyttä ja kykyä kertoa omasta perhetodellisuudestaan sellaisena kuin he sen kokevat. Joidenkin haastateltavien nimet on tunnistamisen estämiseksi muutettu. Kiitän Annaa, Arjaa, Esaa, Hannaa, Hemmoa, Henryä & Sannaa, Iivaria, Leilaa, Mariaa, Merviä, Ullaa & Jorea ja Saaraa lämpimästi elämänsä rehellisestä avaamisesta. Samaan rehellisyyteen pyrin kertoessani lukijalle oman perhehistoriani tyttären, sisaren, puolison, miniän, äidin ja isoäidin näkökulmasta.

Helsingissä 11.5.2025
Katriina Järvinen

Tavoitteena tavallinen perhe

Esikoiseni sanoi pienenä: ”Muiden perheet ovat tavallisia, meidän perhe on erilainen.” Siltä minustakin tuntui, ja oli merkilistä kuulla sama lapsen suusta.

Ulkopuolelta katsottuna perheemme ei ollut mitenkään erilainen. Lähipuiston hiekkalaatikolla sulauduin kolmikympyppisten, hyvin koulutettujen naisten joukkoon. Silti koin, että muilla äideillä oli oikeanlaiset perheet ja minulla jotenkin vääränlainen. Samastuin naisista siihen ainoaan, joka oli muita äitejä huomattavasti vanhempi ja kasvatti lastaan yksin. Muistan ajatelleeni, että olin onnekas, kun lapsillani oli sentään isä ja minulla mies.

Kun 29-vuotiaana tein positiivisen raskaustestin, tajusin samalla hetkellä, että haluan itselleni perheen. Siitä tulisi pakotieni pois yksinäisyyden, erilaisuuden ja ulkopuolisuuden tunteesta. Olin valmis jättämään taakseni tiheästi vaihtuvien ihmissuhteiden ihanat alut ja kivuliaat loput. Ja äitiys todellakin pelasti minut, se vei suojaan myös niiltä tummilta pilviltä, joita 1990-luvun lama oli juuri alkanut nostattaa humanistin muutenkin epävarman tulevaisuuden ylle. Sattumalta tavatun, itseäni neljä vuotta nuoremman opiskelijatoverini kanssa ehkäisy petti, ja esikoinen sai alkunsa jo toisella tapaamisella. Kumpikaan meistä ei silti epäillyt hetkeäkään vanhemmaksi

ryhtymistä. Raskaus oli onnekas vahinko, jonka ympärille yhteinen elämämme alkoi rakentua.

Poikaystävän äiti oli kättilönä tulevassa synnytyssairaalassamme. Hänen suuri kauhunsa oli, että hänen poikansa saisi siellä työkaverien silmien edessä aviottoman lapsen. En ollut ajatellut naimisiinmenoa, mutta en myöskään halunnut joutua ristiriitoihin poikaystävän äidin kanssa. Hän oli professorimiehensä kanssa hyväksynyt minut perheeseen muitta mutkitta, vaikken taustani puolesta ollut toiveminiä ja olin ensi kerran tavatessamme jo raskaana.

Suhteen virallistaminen hoitui helposti maistraatissa. Muutamana kuukauden kuluttua anopin työtoverit saivat auttaa maailmaan – ja kunniallisen liiton suojaan – pienen esikoistyttäreemme. Vajaan kolmen vuoden kuluttua hän sai samassa sairaalassa pikkusiskon, joka ei ollut saanut alkuaan vahingossa. Nuoruuden huolettomuus oli vaihtunut kohdallamme jo vastuulliseksi vanhemmuudeksi, ja tiukan taloudellisen tilanteen takia onnistuimme ajoittamaan raskauden tarkasti tietyille kuukausille äitiyspäivärahojen maksimoimiseksi. Perheemme oli nyt valmis. Niin silloin kuvittelin.

Joskus myöhemmin tapasin naisen, joka ei millään ymmärtänyt, että minulla oli perhe, mutta en ollut koskaan perustanut sitä. Keskustelukumppanini ei käsittänyt, että perheeni oli saanut alkunsa sattumalta. Positiivisen raskaustestin jälkeen poikaystävä kantoi Lundiansa ja kirjansa luokseni hissittömän talon kuudenteen kerrokseen. Aloimme ostaa opintorahoilla yhden viilin sijasta kaksi ja varasimme taloyhtiöstä saunavuoron. Esikoisen syntymän jälkeen luonamme vierailut neuvolan terveydenhoitaja katsoi pitkään parivuodettamme, patjoja lattialla, mutta ei puuttunut asiaan. Helsingin Kalliossa oli varmaan nähty suurempaakin huolta herättäviä vauvaperheitä.

Juuret poikki

Lasten ollessa pieniä en osannut hahmottaa, mistä kaikesta perheeseen liittyvä epävarmuuteni johtui. En tiennyt, että tunne seuraisi laahuksena perässäni seuraavat kymmenet vuodet. Josain vaiheessa aloin ymmärtää, että minulta puuttui sosiaalinen ja kulttuurinen perusta perhe-elämälle. Jatkumoa ei ollut. Nuori aviopuolisoni puolestaan oli adoptiolapsi, eikä hänkään ollut kokenut eläneensä tavallisessa perheessä. Tyttäreemme ensiparkaisu synnytyssalissa oli miehen ensimmäinen kohtaaminen oman verisukulaisensa kanssa. Hänen juurensa olivat katkenneet biologisesti, minun sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Emme saaneet taustastamme emmekä toisiltamme mallia ja selustaa perhe-elämällemme. Hämmennyksen korvasi kuitenkin valtava onni lapsistamme ja halumme olla vastuuntuntoisia vanhempia.

Jälkikäteen ajatellen selvisimme pikkulapsiajasta hyvin – ottaen huomioon, miten suuri elämänmuutos etenkin minulle lyhyessä ajassa tapahtui. Yhden vuoden aikana tapasin mieheni, tulin raskaaksi, menin naimisiin, sain lapsen ja muutin pienen perheeni kanssa Kalliosta rakenteilla olevaan lähiöön. Seuraavan vuoden aikana tein gradun, valmistuin, sain ensimmäisen koulutustani vastaavan työpaikan ja aloin hankkia perheelle elantoa miehen tehdessä gradua. Sitten syntyi toinen lapsi, mies valmistui, sai töitä yliopistolta ja muutimme lähiön rakennustyömaan keskeltä viihtyisämmälle ja vehreämmälle alueelle. Taistelimme muutaman vuoden köyhyysrajan tuntumassa suurten opintolainojemme ja pienten ansioidemme kanssa, mutta jo esikoisen mennessä kouluun onnistuimme ostamaan vuokratolmiomme omaksi. Kesälomat vietimme Hangossa tutun perheen huvilavuokralaisina kuin parempien piirien ihmiset ainakin.

Lähtötilanteen ja synkän laman huomioon ottaen asiamme olivat hyvällä tolalla. Tunne perhe-elämän hataruudesta kaiheri kuitenkin mielessäni kuin herne prinsessan untuvapatjojen alla. Pikaisesti solmittu avioliittomme oli aina toiminut paremmin vanhemmuustiiminä kuin parisuhteena. Hauraan identiteettini koossapitäväksi pikaliimaksi ajatteleman avioliitto ja perhe-elämä eivät korjanneet erilaisuuden kokemustani.

Opiskeluaikana sosiologian luennoilla olin tajunnut, että ulkopuolisuuden tunteeni versoi työväenluokkaisesta lapsuudenperheestäni. Tehtaassa työskentelevät vanhempani olivat käyneet koulua vain kuusi vuotta, kun taas useimmat opiskelutoverini olivat koulutettujen vanhempien lapsia, jotka jatkoivat perheen opintien traditiota ja keskiluokkaisen elämän käsikirjoitusta. Minä sen sijaan hapuilin eteenpäin vieraassa maastossa. Vähääkään kyseenalaistamatta asetin opiskelutovereiden elämäntavat, asenteet ja käyttäytymisen myös omaksi normikseni. Opintojen loppua kohden ylsin jo uudessa roolissani hyvään amatööri-suoritukseen, mutta sisäistä varmuutta koulutetun keskiluokan näyttämöllä en onnistunut saavuttamaan.

Taivaallista menoa

Uudesta sosiaalisesta viiteryhmästäni minut erotti toinenkin asia. Lapsuudenperheeni ei ollut tavallinen tamperelainen tehdastyöläisperhe, jossa katsottiin iltaisin televisiota, poltettiin tupakkaa ja puhuttiin politiikkaa, vaan minut ja sisarukseni vietiin monta kertaa viikossa helluntaiseurakuntaan, Saalemiin. Seurakunnan pyhäkoulut, kerhot, leirit, herätyskokoukset, ehtoollistilaisuudet, kastejuhlat, telttakokoukset ja konferenssit tahdittivat elämäämme.

Kirjassani *Kaikella kunnioituksella – irtiottoja vanhempien vallasta* (2014) kerroin perhetaustastani. Sain kirjasta paljon hyvää palautetta, mutta eräässä kommentissa moitittiin, miten kirjailijan omakohtainen uskontopainotteinen historia vei pohjan koko kirjalta. Tietoisuus erilaisuudesta vihlaisi tutulla, kipeällä tavalla. Ilman uskontoa lapsuudenperhettäni ei olisi yksinkertaisesti ollut olemassa, ja taustani on vaikuttanut haamukipuina kaikissa myöhemmissäkin elämäntilanteissani. Perheeni eli ikään kuin uskonyhteisön sisällä, me asuimmekin aivan Saalemin naapurissa. Meillä oli seurakunnan rakennuksessa myös oma saunavuoro. Äitini siivosi rukoushuonetta. En pysty kertomaan edes elämäni onnellisista asioista valottamatta ääriuskovaista taustaani, sillä nykyisen tasapainon ja tyytyväisyyden perustana on ollut lähtökohtieni korjaaminen. Siispä aloitan lapsuudenperheeni kulttuurin kuvaamisesta kertomalla oman perhetarinani.

Väliaikainen kotimaa

Virallisesti perheeni oli kantasuomalainen. Samastun kuitenkin vahvasti pakolaisperheisiin, joissa lapsia kasvatetaan oman yhteisön normien mukaan. Äitini ja isäni kotimaa oli nimittäin taivaassa, olimme maan päällä vain väliaikaisesti. Meitä lapsia estettiin kaikin tavoin integroitumasta suomalaiseen kulttuuriin, olihan Jeesus tulossa noutamaan omiaan taivaankotiin hetkenä minä hyvänsä. Elimme jatkuvia lopunaikoja.

Muut ihmiset kutsuivat meitä lahkolaisiksi. Lahkomme käytti keskinäisessä vuorovaikutuksessaan niin sanottua Kanaan kieltä. Kun muut ihmiset sanoivat ”päivää”, me sanoimme ”rauhaa”, lähtiessä emme sanoneet ”näkemiin”, vaan toivotimme ”Isän haltuun”. Kun elämä toi eteen vastoinkäymisiä, huudah-